

Larysa Eremina. Creative development of students in the process of socialization.

In a research study presents a model of development of creativity of students in the socialization process consisting of three interconnected components (organization of social experience, education and personal assistance), which is deterministic assumptions (personality, activity, environmental potentials). The article defines the levels of development of creativity of students in the process of socialization (reproductive, reconstructive, agile, productive); installed and grounded criteria (productivity, flexibility, originality, research), combined and justified qualitative indicators to identify them.

Key words: socialization, creativity, creative development, criteria and levels of development of creativity.

УДК 37.372

К. В. Гораш, Д. О. Пузіков

**ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ УЧНІВ ЯК
ПОКАЗНИК ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ**

У статті розглядається навчально-дослідницька діяльність учнів загальноосвітнього навчального закладу в умовах його інноваційного розвитку. Зокрема авторами описано особливості організації навчально-дослідницької роботи учнів, яка на рівні інноваційного підходу до її проведення, визначення інноваційних ознак дослідницької роботи, якісних характеристик суб'єктів та інших факторів може слугувати показником інноваційного розвитку школи.

Ключові слова: інноваційний розвиток загальноосвітньої школи, інноваційне освітнє середовище, освітні інновації, організація навчально-дослідницької діяльності учнів.

Постановка проблеми. Інноваційні освітні процеси викликані переходом освітньої системи України до інноваційного типу розвитку (англ. *Innovation model of development*) та спрямовані, насамперед, на досягнення нової якості усіх складових освітньої системи. Зокрема під якісними змінами загальної середньої освіти розуміється її орієнтація на розвиток особистості дитини через системну підготовку учнів шкіл до самостійної і відповідальної діяльності в умовах інноваційного середовища (навчального, професійного, життєвого), що потребує формування в них пізнавальних та творчих здібностей, активності, гнучкості мислення, здатності до постійного навчання, адаптації в соціальній і професійній сфері.

Інноваційний розвиток національної системи освіти задекларовано у Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про інноваційну діяльність»; Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Положенні про освітній округ, Положенні про загальноосвітній навчальний заклад, Положенні про дистанційне навчання тощо. Зокрема, метою Національної стратегії розвитку освіти в Україні на

період до 2021 року є забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними здібностями, потребами на основі навчання протягом життя.

Одним з основних завдань інноваційного розвитку освітньої системи є забезпечення якісних змін усіх компонентів освітнього процесу у загальноосвітній школі, що сприятиме формуванню особистості учня, здатного до подальшої соціальної та особистої самореалізації, де організація і проведення навчально-дослідницької роботи учнів виступає як механізм реалізації цього завдання та показник якісних змін розвитку школи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значимими для нашого дослідження є праці М. Бургина, Л. Даниленко, В. Кременя, В. Паламарчук, В. Сластьоніна, Н. Юсуфбекової та інших учених, які визначили закони перебігу інноваційних процесів в освіті; розкрили сутність і роль педагогічних інновацій та інноваційної діяльності педагогічних працівників; розглядають впровадження освітніх інновацій як інтеграцію наукових досягнень в педагогічну практику, де інноваційна діяльність забезпечує перехід школи на вищі рівні інноваційного розвитку та впливає на якість складових освітнього процесу, зокрема і організацію науково-дослідної роботи педагогів та навчально-дослідницьку роботу учнів.

Освітні інновації дослідники тлумачать як прогресивні технології, які спрямовані, передусім, на вирішення проблем сучасної освіти в умовах її глобалізації, інформатизації та інтеграції у світовий освітній простір; забезпечують якість освітніх процесів й інноваційний розвиток навчальних закладів; служать сполучною ланкою між науково-технічним прогресом, запитами держави, суспільства та навчальними закладами, які є базою формування людських ресурсів країни, що мають забезпечити зростання її економіки й якість життя [2].

Ми розглядаємо освітні інновації як науково обґрунтовані та експериментально перевірені розробки, які покликані забезпечити розв'язання проблемних питань в освітній системі, мають чітку технологію застосування і обов'язково привносять позитивні зміни.

Результати наукових досліджень проблем організації і проведення навчально-пізнавальної та навчально-дослідницької діяльності учнів ЗНЗ висвітлено у наукових працях І. Лернера, О. Ляшенка, М. Махмутова, С. Беляєва, Т. Васютіної, Т. Чернецької, А. Хуторського та інших дослідників, які на різних рівнях вивчають сутність пошукової діяльності дітей та самоорганізації учнів при виконанні навчально-дослідницьких завдань.

Під навчально-дослідницькою діяльністю учнів загальноосвітніх навчальних закладів (далі – ЗНЗ) вчені визначають процес пошуку, вивчення та вирішення ними науково значущих проблем, який має за мету побудову суб'єктивно нового знання [1].

Проведення навчально-дослідницької діяльності у ЗНЗ забезпечує набуття учнями необхідного рівня знань і вмінь через активне пізнання предметів, явищ, об'єктів та формування світогляду й системи цінностей на основі власних умовиводів та висновків. Цей процес відбувається у певному

освітньому середовищі сучасних шкіл, яке під впливом інноваційних процесів у системі загальної середньої освіти також перебуває у стані постійних змін.

Ми поділяємо думку вчених, які організацію навчально-дослідницької діяльності учнів ЗНЗ розуміють як створення навчального середовища, в якому в тісній взаємодії представлена єдність дидактичних, психологічних, загально-педагогічних факторів, що забезпечують можливість вчителю організувати активну (саморегульовану та самоконтрольовану) навчально-пізнавальну діяльність дітей [4].

У нашому дослідженні йдеться про інноваційне середовище для організації і проведення навчально-дослідницької діяльності учнів ЗНЗ, яке є показником певного рівня інноваційного розвитку школи, створюється з урахуванням законів інноватики, дидактики і управління навчально-виховним процесом у ЗНЗ.

Аналіз останніх досліджень та педагогічної практики доводить, що цільове впровадження науково обґрунтованих інноваційних здобутків у загальну середню освіту спрямовано на підготовку випускника нового формату – активного учасника інноваційних процесів і генератора інноваційних ідей, підготовленого до самореалізації в інноваційному середовищі, що зумовлює вивчення навчально-дослідницької діяльності учнів як показника інноваційного розвитку сучасної загальноосвітньої школи.

Мета статті полягає у визначенні особливостей організації навчально-дослідницької роботи учнів ЗНЗ в умовах інноваційних змін школи, які можуть слугувати показником інноваційного розвитку сучасного ЗНЗ.

Виклад основного матеріалу. Інноваційний розвиток загальноосвітніх навчальних закладів є одним із важливих і складних процесів, який відбувається у межах спільних законів розвитку державної освітньої системи відповідно до соціально-економічних, громадських і суспільних потреб та забезпечує цілеспрямований й гнучкий перехід традиційної школи до інноваційної.

Характерними ознаками інноваційності сучасних є: цільове розроблення та впровадження освітніх інновацій, спрямованих на забезпечення якості шкільної освіти (її змісту, форм, засобів і методів навчання), наявність інноваційного потенціалу школи та інноваційність освітнього середовища.

Головним фактором інноваційного розвитку ЗНЗ є створення умов, що сприяють:

- впровадженню освітніх інновацій (поетапному застосуванню інноваційних педагогічних технологій, реалізації інноваційних програм і проектів);
- формуванню інноваційного потенціалу навчального закладу (професійна і психологічна підготовка педагогічних працівників до участі в інноваційних проектах та здійснення інноваційної діяльності, продукування інноваційних ідей, їх експериментальна перевірка та поширення);
- створенню освітнього середовища, у якому відбувається стимулювання природної потреби дітей до новизни та дослідження нового,

забезпечується розвиток в учнів навичок спостерігати, бачити проблеми, висувати гіпотези, формулювати запитання, умовиводи та висновки.

Навчально-дослідницька діяльність учнів передбачає набуття ними необхідного рівня знань через активне пізнання предметів, явищ, об'єктів та формування світогляду й системи цінностей на основі власних умовиводів та висновків; її організація базується на пізнавально-інструментальній сукупності дій вчителя та дитини. У більшості прикладів з досвіду роботи школи цей процес традиційно відбувається з ініціативи і під керівництвом вчителя.

Традиційними є такі умови організації і проведення навчально-дослідницької діяльності учнів ЗНЗ як: цілеспрямоване залучення учнів до виконання навчально-дослідницьких завдань, диференціація навчально-дослідницьких завдань на засадах вдосконалення методик викладання навчальних предметів, врахування індивідуальних і психофізіологічних особливостей учнів; формування в учнів дослідницьких умінь та навичок в процесі виконання навчально-дослідницьких завдань, стимулювання пізнавального інтересу учнів до змісту навчально-дослідницької діяльності, мотивація учнів до виконання завдань навчально-дослідницької діяльності.

Ми розуміємо організацію навчально-дослідницької діяльності учнів ЗНЗ в умовах інноваційного розвитку школи як сплановану *взаємодію вчителя й учня та взаємодію учнів між собою на партнерських засадах*, яка спрямована на нестандартне (інноваційне) розв'язання актуальних дослідницьких проблем; відбувається у спеціально створеному навчальному середовищі і передбачає застосування інноваційних форм проведення, методів дослідження та інформаційних технологій.

В умовах інноваційних змін школи організація навчально-дослідницької діяльності набуває інноваційних ознак, оскільки стимулює формування в учнів новаторських здібностей та їх підготовку й адаптацію до пошукової роботи в інноваційному середовищі.

До інноваційних ознак організації навчально-дослідницької діяльності учнів ЗНЗ відносимо:

- значущість проблем, які досліджуються, для індивіда, навколишнього середовища, суспільства, що постійно змінюються;
- забезпечення наступності у дослідницькій діяльності (загальноосвітня школа – вищий навчальний заклад – професійна діяльність людини);
- орієнтація на активне освоєння учнями способів інноваційної діяльності;
- прогнозування проміжних і кінцевих результатів дослідження та передбачення їх впливу на об'єкт дослідження;
- налаштування учнів на активні та конструктивні дії в швидко змінних ситуаціях;
- партнерські відносини між суб'єктами навчально-дослідницької діяльності.

Варто зазначити, крім змісту, форм, методик, засобів та технологій навчально-виховного процесу в інноваційній школі, якісні зміни відбуваються і

з суб'єктами: учнями і педагогами (особистісно-психологічні характеристики, ментальність, цінності та переконання, мислення і культура), що зумовлено потребами особистості та вимогами суспільства до неї в умовах швидких змін. Цей фактор впливає на визначення проблематики навчально-дослідницької діяльності учнів, формулювання її цілей, вибір методів та способів проведення у ЗНЗ.

Прикладом інноваційного підходу до організації навчально-дослідницької діяльності учнів у сучасних ЗНЗ є створення креативної педагогічної системи, головна мета якої полягає у формуванні в учнів аналітико-синтетичного апарату мислення, світогляду активного творчого дослідника (винахідника) та дослідницького стилю роботи.

Креативна педагогічна система передбачає «неповний» зміст знань, що спонукає учнів до визначення деякої частини змісту своєї особистої освіти, яка відповідає їх потребам, нахилам, інтересам і професійному вибору на майбутнє. До змісту навчання, окрім спеціальної наукової інформації передбачено включення надпредметної інформації про загальні методи навчального дослідження [3]. Таким чином, креативна педагогічна система не висуває розумовий розвиток дитини як мету засвоєння знань, а лише змінює акценти: засвоєння знань, вмінь і навичок не може бути самоціллю, оскільки вони в умовах глобальної інформатизації надзвичайно швидко втрачають актуальність, тоді як дослідницькі знання та досвід проведення пошукової роботи з застосуванням теоретичних і емпіричних методів (аналізу, узагальнення, оцінювання, синтезу, спостереження тощо), що набуті учнем у процесі навчально-дослідницької діяльності у школі, сприятимуть прискоренню адаптації випускника до мінливого соціально-економічного життя.

Реалізація дослідницьких знань, навичок та вмінь у навчанні та вихованні учнів ЗНЗ в умовах інноваційного розвитку відбувається через:

- введення нової типології уроків, активний прояв творчості учнів та вчителів у навчально-виховному процесі та узгодження його етапів з основними етапами наукового дослідження (підготовка дослідження відповідно до виду (теоретичне, експериментальне, індивідуальне, групове, колективне, комбіноване); узагальнення результатів дослідження; практичне застосування результатів дослідження; підведення підсумків дослідження; планування нових досліджень на базі відомих концепцій, положень, закономірностей);

- застосування педагогами інноваційних методів (метод навчально-дослідних завдань, метод проектів тощо) як на уроці, так й у позаурочній роботі дає змогу органічно інтегрувати знання з різних областей і застосовувати їх на практиці, спонукає учнів до генерування нових ідей та пошуку засобів їх реалізації;

- створення інноваційного освітнього середовища, у якому відбувається дослідження реальних проблем через розроблення інноваційних ідей, їх впровадження і активне застосування інновацій;

- надання учням ініціативи у створенні власної траєкторії навчально-пізнавальної діяльності з метою виховання учня-дослідника (винахідника) з

науковим типом мислення, формування дослідницького досвіду випускника ЗНЗ;

- орієнтацію учнів на активне освоєння ними способів інноваційної діяльності у навчально-дослідницькій роботі, що передбачає формування навичок позитивного сприйняття змін в процесі дослідження, здійснення аналізу ситуації та пошуку інноваційних ідей для досягнення результату навчально-наукового пошуку (інноваційна діяльність включає генерацію інноваційних ідей, їх наукове обґрунтування, формалізацію та реалізацію, тому важливим у навчально-дослідницькій діяльності є передбачення та прогнозування проміжних і кінцевих результатів дослідження; налаштування учнів на активні та конструктивні дії у швидко змінних ситуаціях).

Перехід до інноваційної парадигми навчання висуває принципово нові вимоги до вчителя, оскільки лише його творча особистість і професійна компетентність здатні забезпечити оновлення сучасної школи.

Роль вчителя у дослідженні навчальних проблем не стільки вести учня до вірної відповіді, скільки мотивувати його до самостійного пошуку правильних шляхів розв'язання проблем або спільного пошуку їх вирішення, оскільки у наукових дослідженнях головною метою є отримання нового знання, а мета навчально-дослідницької діяльності в ЗНЗ – придбання учнями функціонального навичку дослідження як універсального способу пізнання дійсності, розвитку у них дослідницького типу мислення, активізації особистісної позиції учня в освітньому процесі на основі самостійного оволодіння знаннями, які є новими і значущими для конкретного учня [6].

Вимоги до професійних якостей учителя-організатора навчально-дослідницької діяльності учнів передбачають наявність у нього глибокого розуміння педагогічних явищ, творчого потенціалу, готовності до постійного удосконалення професійного рівня та наявності власного дослідницького досвіду. Одним зі шляхів розвитку дослідницьких якостей вчителя є його участь в організації та впровадженні інноваційних освітніх проєктів.

Інноваційний рівень розвитку ЗНЗ передбачає ефективне застосування сучасних засобів та джерел пізнання. Впровадження у ЗНЗ освітніх інновацій, які спрямовані на розвиток пізнавальних можливостей учня, не можливе без якісного інформаційного забезпечення. Комп'ютерні та інформаційні технології, які до недавнього часу в освіті були також інновацією, сприяють роботі вчителя з організації та координації навчально-дослідницької діяльності учнів, оскільки інформація, інформаційні процеси (пошук, збір, відбір, аналіз, збереження, поширення інформації) є предметом, інструментом і засобом навчально-дослідницької діяльності та процесу пізнання. Інтернет як сучасний комунікаційний засіб і джерело інформації є важливим ресурсом для навчальних досліджень, який дає змогу проводити групові дослідження в режимі онлайн, поширювати результати навчально-дослідницької роботи на власних сайтах та обговорювати у блогах, чатах, вебінарах (семінари в режимі онлайн).

Висновки. Інноваційні зміни у сучасній школі відтворюють реальний стан і закономірності розвитку системи освіти, її соціально-культурні детермінанти і тенденції, що впливають на усі складові освітньої діяльності ЗНЗ, зокрема на організацію і проведення навчально-дослідницької діяльності, яка є джерелом наповнення інтелектуального ресурсу держави і показником інноваційного розвитку школи.

Як показник інноваційного розвитку ЗНЗ організація навчально-дослідницької роботи учнів розглянута нами на рівні:

- визначення її сутності і інноваційних ознак (значущість проблеми дослідження для індивіда, забезпечення наступності у дослідницькій діяльності, активне освоєння учнями способів інноваційної діяльності, прогнозування проміжних і кінцевих результатів дослідження, налаштування учнів на активні дії в швидко змінних ситуаціях, забезпечення партнерських відносин між суб'єктами навчально-дослідницької діяльності);

- застосування інноваційного підходу до організації навчально-дослідницької діяльності учнів у сучасних ЗНЗ (створення креативної педагогічної системи, головна мета якої полягає у формуванні в учнів аналітико-синтетичного апарату мислення, світогляду активного творчого дослідника (винахідника) та дослідницького стилю роботи);

- визначення і врахування якісних характеристик суб'єктів навчально-дослідницької діяльності в ЗНЗ;

- реалізації дослідницьких знань, навичок та вмінь у навчанні та вихованні учнів інноваційного ЗНЗ через створення інноваційного освітнього середовища, введення нової типології уроків, застосування педагогами інноваційних методів, надання учням ініціативи у створенні власної траєкторії навчально-пізнавальної діяльності;

- визначення ролі вчителя як партнера в організації навчально-дослідницької роботи учнів (мотивація учня до самостійного пошуку правильних шляхів розв'язання проблем, виховання учня-дослідника (винахідника));

- створення інформаційного забезпечення навчально-дослідницької діяльності в інноваційному ЗНЗ.

Подальше дослідження проблеми навчально-дослідницької діяльності учнів в умовах інноваційного розвитку школи передбачає розроблення інноваційних моделей роботи з обдарованими дітьми.

Список використаної літератури

1. Бордовская Н. В., Пеан А. А. Педагогика / Н. В. Бордовская, А. А. Пеан. СПб : Изд-во «Питер», 2009. – 304 с.

2. Даниленко Л. І. Управління процесом здійснення інноваційної діяльності в системі загальної середньої освіти: теорія і практика / Даниленко Лідія Іванівна // Інноваційні пошуки в сучасній освіті. – К. : Логос. 2004. – С. 43–55.

3. Довгань М. Креативна педагогічна освіта як визначальна детермінанта розвитку творчої особистості [Електронний ресурс] / Марія Довгань // Вісник УН-ТУ

VISNYK LVIV UNIV (Серія педагогічна). Вип 24. – Львів., 2008. – С. 38–45. – Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/Pedagogika/periodic/visnyk/24/04_dovhan.pdf

4. Костишина Г. І. Формування навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Г. І. Костишина. – Тернопіль, 2003. – 20 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/inode/26040.html>.

5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року / Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/ru/documents/15828.html>

6. Раєвська І. М. Теорія і методика організації професійного навчання / І. М. Раєвська // Теоретичні засади формування дослідницької діяльності особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pedalm/texts/2008-1/012.pdf

Екатерина Гораш, Дмитрий Пузиков. Организация учебно-исследовательской работы учащихся как показатель инновационного развития общеобразовательной школы.

В статье рассматривается учебно-исследовательская деятельность учащихся общеобразовательного учебного заведения в условиях его инновационного развития. В частности авторами описаны особенности организации учебно-исследовательской работы учащихся, которая на уровне инновационного подхода к ее проведению, установления инновационных признаков исследовательской работы, качественных характеристик субъектов и других факторов может служить показателем инновационного развития школы.

Ключевые слова: инновационное развитие общеобразовательной школы, инновационное образовательную среду, образовательные инновации, организация учебно-исследовательской деятельности учащихся.

Kateryna Gorash, Dmitro Puzikov. Organization of teaching and research work of students as an indicator of innovative development of a comprehensive school.

The article deals with teaching and research activities of students of secondary school in terms of its innovative development. In particular, the authors described the features of the organization of teaching and research work of students, which at the level of an innovative approach to its implementation, the establishment of the innovative features of the research work, the quality characteristics of the subjects and other factors may serve as an indicator of innovative development of the school.

Key words: innovative development of a comprehensive school, innovative learning environment, educational innovation, the organization of teaching and research activities of students.